

20
Д-р Ю. РУСОВ

**Той, хто “багато знав
того, що ми давно
забули”**

Видання Української Видавничої Спілки в Лондоні

Лондон, 1954.

Відбитка з журналу »Визвольний Шлях«

З друкарні Української Видавничої Спілки

Printed by Ukrainian Publishers Ltd., 237, Liverpool Rd., London, N. 1., Tel. NORTH 1828

»Шевченко лиш збудив хаос,
Що незрушимо спав над степом.
Він не здійснив своїх погроз;
Він Гонта був, а не Мазепа.
Але і він багато знав
Того, що ми давно забули...«

(Є. Маланюк)

Розглядаючи націю, як складний організм, який складається з тіла (територія і населення), душі (психічні ознаки народу: побут, звичаї, народне мистецтво), духа (культура, релігія, політика, національне мистецтво) і власного »Я«, як цілоти попередніх елементів, що дає їй індивідуальність і в найвищі періоди розвитку опановує і духом інших націй, — слід виразно відрізняти »робітників« духа, душі чи матеріальних цінностей.

Україна мала як тих, так і других і третіх велетнів, що не раз повертали історію нашої Батьківщини на новий шлях. Були у нас і »князі грізні і бояри чесні і вельможі многи«. Але тепер ми звернемо увагу не на завойовників чи оборонців нашого краю, що вміли поставити на сторожі нашого Слова мечі і шаблі, а нині йдуть »Матері сльози втерти гранатами, крісом і димом« (Бора), не на тих, що сидять »на вечірній призьбі, під бандуру плекаючи біль« (Маланюк) і в піснях виявляли все багатство душі українського народу і не на тих, що посували своїми винаходами цивілізацію і матеріальний поступ України, але на того, хто втілив у собі Дух нашої Нації і дав дороговказ на ще недосягнене майбутнє.

В Шевченкові ми бачимо виразне втілення і душі нашого народу, і Духа нашої Нації, бо він не лише синтезує в своїй персональності чотири головні расові складники українців (динарський, нордійський, медітеранський і остійський), але і відзеркалює ту духовість, яка є питома нашому мистецтву взагалі, а нашій літературі зокрема.

Очевидно, що в цій замітці не можна охопити всю творчість Шевченка з його амплітудою від Гонти, «що синів свяченим ріже в гайдамацьких загравах степа» і до «усміх, ласка, мати і садок вишневий коло хати» (Маланюк). Я спинюся лише на елементах духовості, ініціативності і «посвяченості» поета у ті таємниці, які ми «давно забули».

На загал, тепер багато й часто говориться про дух, який протиставляють матерії, про духовість або спіритуалізм, які протиставляють матеріалізові, про боротьбу духа і матерії. Часто чуємо вирази: «дух животворить, дух сильніший за матерію, тіло нічтоже, сильні духом, незломний дух і. т. д.».

Сковорода лягідарно сказав: «Світ складається з двох натур: видимої і невидимої» і дає методи пізнання цього невидимого, але могутнього світу — духового, невидимого, але керуючого матерією.

П'ятак, що Шевченко вкрав колись у дяка і купив за нього паперу, на яким «списував Сковороду або три Царіє со дари», не пішов намарно і Шевченко не зійшов з того шляху духовості і мудрості, який є призначений нашій Нації і символізований нашими барвами: блакитною і жовтою. І в нім, через призму його творів, ми бачимо, то в тім, то в іншій творі вияви високої «посвяченості», мудрості, надсвідомості, інтуїції, як результат цього — провидіння. Недаром Шевченка часто називають пророком землі української.

В чому ж полягає духовість, яку ми протиставляємо матеріалізові? Відповідь на це дають релігії, а особливо християнська релігія. Ці відповіді ми бачимо на протязі цілого періоду після Христа у творах отців церкви, філософів-спіритуалістів. І в той час, як древні, дохристиянські містерії (тайнознавства) були щільно закриті від «Vulgus profanus», від загалу, і подавали в тій чи іншій формі «тайне» знання лише посвяченим — християнство дало тим, що «мають вуха», все, що можна пізнати з духовості.

Але для того, щоб зрозуміти те, чого вчить нас релігійна мудрість, треба дійсно мати і духові очі, і духові вуха. А щоб відкрилися, треба пройти цілу «школу спіритуалізму». Даю ці слова в знаках наведення, бо під словом «школа» не розумію навчальний заклад, академію чи гімназію, чи університет, де професор «ex cathedra» вчить учнів духовості. Правила осягнення мудрості є споконвічні, дуже, на перший погляд, прості й самозрозумілі. Як спортсмен вправляє певні м'язи і фізичні органи, так і учень духовості має вправляти свої духові органи. «Ум гостри, насталюй волю» (Франко). Головною засадою є розвинути в собі ті духові сили, які в людині є, як малий натяк на «образ і подібє Боже».

Одні розвивають у собі ці духові здібності шляхом впертої аскези, святого життя і сталого контакту шляхом молитви з Богом. Вони досягають дуже високих духових здібностей: читають без слів людські думки і почування, розуміють мудрий зміст речей і подій, бачать минуле і будуче, або події чи осіб, які є дуже далеко, сцілюють хвороби і взагалі отримують ті ознаки, за які їх вважають пророками чи святими.

Але є люди, яким Бог посилає ці здібності спонтанно. І те, що кожен може досягти роками вправ і самовиховання, їм дається як неоцінений дар звище. Це ми часто бачимо на геніях у тім, чи іншим прояві їх певних здібностей, напр., у музиці, малярстві, політиці, військовій штуці. Але будучи геніальними в певній галузі, вони можуть зовсім не бути «посвяченими» в духову мудрість.

У Шевченка ми бачимо якраз цю посвяченість звище і недаром казала Варвара Репніна, що муза його «не земна, а небесна, крилата і прекрасна як перемога». І в його творах ми постійно здивуємо, як він *«sponte sua»*, по власному надхненню виявляє цю свою посвяченість у духові науки і своє надзвичайне вміння користуватися методами, які споконвіку служили для розвинення в собі духових здібностей (щоб не сказати духових органів зору, слуху, інтуїції).

Одною з перших вправ, які подає своїм учням Сковорода, а він черпає ці методи з прастарих християнських і передхристиянських правил щодо розвинення мудрости і духовости, — це є вміння повернутися до атавістичного образного мислення. Іншими словами, до розуміння символів, алегорій, притч, байок, себто тієї криптографії («таємного письма»), якою користувалися древні вчені спіритуалісти, щоб у конкретних образах подавати тим, хто їх розуміє, дані духового порядку, для яких здебільшого немає термінів у звичайній мові.

Цим образним, символічним думанням володіє досконало Шевченко. І це не дивно. Кров від крові і кість від кости нашого народу він мав природно цю здібність у душі. Бо ж дійсно мало в яких народів ще заховалося це вміння користування символами, як в українського. Майже кожна наша пісня починається з символу, який, так би мовити, є короткою передмовою, яка вводить слухачів у певний настрій і дає зрозуміти про що йтиме мова: чи про любовну пригоду («Стелися барвінку низенько...»), чи про трагічну подію («Ой що ж бо то тай за ворон, що над морем крикає»), чи про війну (чорна хмара), чи про бій (бенкет, весілля криваве), чи про вдову (чайка небога), чи про людське зло (змія, вовки) і. т. д.

Можна навести безліч цих символів з творів Шевченка:

... Кричать сови, спить діброва...

... Де ж Катрусю пригорнула?

Чи в лісі, чи в хаті?

«Совині очі не добре проти ночі» — говорить народня символістична мудрість. І цей образ, як і той у «Причинні», відразу вводить нас у настрій Катерини, що йде шукати шлях у Московщину, і дає передчути трагічну розв'язку поеми.

Образ хмари — війська чи ворожої навали, постійно бачимо в Шевченка:

Встає хмара з-за Лиману,

А другая з поля.

Зажурилась Україна,

Така її доля.

Обидві хмари несуть Україні військові навали і зв'язане з ними лихоліття, коли:

Виростають нехрищені

Козацькі діти,

Кохаються невінчані,

Без попа ховають,

Запродана жидам віра

В церкву не пускають...

Образ дійсно пророчий і може бути віднесений, ... як до часів з-перед Хмельниччини, так і до сучасного «советського раю» в Україні.

... Як та хмара, гайдамаки

Умань обступили

Опівночі; до схід сонця

Умань затопили.

Часто народній символ хмари-війська, який здибаємо в українській символіці від «Слова о Полку Ігореві», аж до наших часів. Але як бачимо, хмара не завжди є образом поразки, але взагалі передбоевого настрою:

Чорна хмара з-за Лиману

Небо, сонце криє...

... Висипали запорожці,

Лиман човни вкрили...

(«Іван Підкова»)

Або ще:

Заступала чорна хмара

Та білую хмару,

Виступали з-за Лиману

З турками татари.

(«Гетьман Дорошенко»)

І цей образ хмари часто трапляється в символіці Шевченка. Другі символи часто є знову ж таки прадавні народні, але й нові — створені самим поетом і які ввійшли цілком в українську символіку.

Зозуля в народній символіці є символ бездомности, безпритульності і в «піснях» Шевченка цей образ подибуємо часто:

Зозуля кувала,
Правдоньку казала... («Сова»)

про безпритульність старої вдови, якій сина забрали в солдати. Цей же образ Шевченко вживає і в переспіві «Плач Ярославни», уживаючи цей символ, як образ удовиці. Це не зовсім правильно, бо безпритульна вдова в нас здебільшого символізована «чайкою» («Ой біда чайці небозі») або «зиг'зицею».

В Путівлі граді вранці-рано
Співає-плаче Ярославна,
Як та зозуленька кує,
Словами жалю додає:
»Полечу, — каже, — зиг'зицею,
Тією чайкою-вдовицею».

Той самий символ самотності, переданий зозулею, знаходимо:

Закувала зозуленька
В зеленому гаї;
Заплакала дівчинонька —
Дружини немає.

Тополя не є характеристичним символом в українській народній символіці, бо з'явилася в Україні порівнює пізно (десь у XVIII віці), але Шевченко в своїх творах дуже охоче користується цим образом для виявлення самотності, покинутої дівчини, одинокої вдови тощо:

У тумані на могилі,
Як тополя, похилилась
Молодиця молодая. («Наймичка»)

Так само у вірші »Тополя« ми бачимо цей образ так поданий:
Одна-одна, як сирота
На чужині гине!

Або знову:

Вітер в гаї нагинає
Лозу і тополію... («Черниця Мар'яна»)

Чи:

Коло гаю, в чистім полі,
На самій могилі,
Дві тополі високії
Одна одну хилить...

Тут образ двох дівчат, яких обох злегковажив козак. Той самий образ бачимо й у вірші:

Не тополю високу
Вітер нагинає —
Дівчинонька одинока
Долу зневажає.

І таких образів, так би мовити, нововведених Шевченком в українську символіку здибаємо в «Кобзарі» дуже багато.

Розуміється, що і народня символіка — рослинна і тваринна, стало використовувється поетом. Нічні птахи: пугач, сова, сич — є здебільшого вістуні недоброго:

Ой, заплакав сивий пугач
В степу на могилі,
Зажурились козаченьки,
Тяжко зажурились: (»Хустина«)

Або:

А сич в лісі та на стрісі
Недолю віщує. (»Княжна«)

Ціла поема «Сова» в Шевченка пересякнена цим сумним настроєм і самий заголовок уже «не добре» віщує.

Веселі і життєрадісні образи, як барвінок, ромен, калина, як і сумні або чарівні: осика, верба чи знов — сили й здоров'я, як дуб, стало вживаються поетом, у їх народнім прадавнім значенні:

Росте в полі на могилі
Осика заклята;
Отам відьма похована, —
Хреститься, дівчата! (»Відьма« або »осика«)

Кожен знає з народнього фолклору, що на осіці повісився Юда і тому її сріблясте листя і досі труситься від жаху перед спогадом про цей найчорніший злочин — зраду. Тому і зветься осика »заклятим деревом«.

Барвінок є символ шлюбу, бо вінок з нього часто вживають, як вінець, навіть у церквах, замість металічного вінця. Коли з барвінком зле, то і будуче неясне:

На городі коло броду
Барвінок не сходить,
Чомусь дівчина до броду
По воду не ходить.

Так само калина є добрим образом, якщо вона цвіте і розцвітає, і злим, якщо схне і в'яне:

Зацвіла в долині
Червона калина,
Ніби засміялась
Дівчина-дитина.

Калина — символ молодой щасливої дівчини або жінки.

Над Дніпровою сагою
Стоїть явір між лозою,
Між лозою з ялиною,
З червоною калиною...
Явір каже: «Похилюся
Та в Дніпрі купаюся».
Козак каже: «Погуляю
Та любові пошукаю».

А калина з ялиною
Та гнучкою лозиною,
Мов дівчаточка із гаю,
Вихожаючи співають.

Образ явора (козака) і калини (дівчини) дає тут життєрадісний настрій дівчат, що «з таланом заручені».

Але зле, коли «червона калина похилилася». Ось зразок віршу, де все відображено поетом-малярем, мов на образах:

Посадила стара мати
Три ясени в полі,
А невістка посадила
Високу тополю;
Три явори посадила
Сестра при долині,
А дівчина заручена
Червону калину.
Не прийнялись три ясені,
Тополя всихала,
Повсихали три явори,
Калина зов'яла.

Не вертаються три брати...

В той час, як калина, барвінок, верба, тополя мають більш «жіночий характер», тобто вживається в образах дівчини чи жінки, дуб, ясен, явір, ромен більш відповідають образам хлопця, козака.

Ой, у полі ромен цвіте,
Долиною козак іде...

Варто згадати і образ гусей, який в народній символіці є завжди символом балаканини, наклепів, обмов:

Ой, крикнули сірі гуси,
В яру на ставу;
Стала слава на все село,
На тую вдову.
Не так слава, не так слава,
Як той поговор...

Образ орла — царя птахів, теж вживається не раз Шевченком для образу славного отамана героя:

Літа орел, літа сизий
Попід небесами, —
Гуля Максим, гуля батько
Степами, лісами.
Ой, літає орел сизий,
А за ним орлята.

Прикладів образів-символів у творах Шевченка можна знаходити безліч і всіх їх тяжко навести. Це виразно показує його вміння мислити образами, що, як я згадував, є одною з ознак атавістичної, або Богом даної посвяченості. Як маляр, Шевченко легко сприймав ці образи-думки і тому його вірші наче живі стоять перед нашими очима.

Це так само ми побачимо в снах Шевченка, яких у нього знаходимо багато. У сні людина мислить образами-символами. Це Шевченко знав і тому деякі свої твори представляє снами.

Одним із результатів духових вправ, є вміння затримувати певну свідомість під час сну. Матеріалістичні науки ще не знайшли задовольняючої відповіді на те, що є сон, хоч і вміють викликати, завдяки анестетичним лікам, штучний сон (напр., завдяки хлороформу, етеру, морфію тощо). Хоч гіпноз і вживається в офіційній медицині для приспання пацієнта і впливу на його волю під час гіпнотичного сну, але й це явище ще не вистачає з'ясоване і висвітлене.

Прийнявши спіритуалістичне пояснення сну, можна припустити, що свідомою частиною душі найближче зв'язана з духом, або за термінологією Евагрія Монаха (IV віку по X) — «душа мислительна», або за термінологією сучасного філософа спіритуаліста Штейнера — «астральне тіло», відділяється від фізичного тіла. Разом з цим відділенням нормально втрачається свідомість і настає сон. Лише дуже духово вправлені окремі особи можуть заховати у сні таку ж свідомість, як і на яві, що не заважає їм добре відсвідомитися здоровим сном.

Очевидно, що не можна твердити, що Шевченко дійсно бачив у сні те, що описує в своїх «Снах», але вже самий факт, що він свої дуже серйозні й глибоко-мудрі твори залюбки називає «Снами», наводить на думку, що він мав і цю здібність свідомості у стані сну або свідомого сприймання сонних образів.

Отакий то на чужині
Сон мені приснився!
Ніби знову я на волю,
На світ народився. (»Сон«)

І, дійсно, Шевченко в цьому сні виразно бачить чарівні пейзажі України, її «гори високі, не так і високі, як хороші, хороші», бачить Переяслав і Трахтемирів, і діда, який «сидить і дивиться, і думає». І разом з ідилічним пейзажем і в сні не покидає Шевченка думка про те, як

... Котилися
І наші козачі
Дурні голови за правду,
За віру Христову... (»Сон«)

Пророчий, хоч і досі нездійснений сон, сниться українці, яка

На панцині пшеницю жала...
І сниться їй: той син Іван...
Уже не панський, а на волі;
І на своїм веселім полі... (»Сон«)

Певний глибокого духового змісту, пророчого передбачення і гострого протесту, є той сон:

Тай сон же, сон, на прочуд дивний,
Мені приснився...
Отаке то
Приснилося диво!
Чудне якість!... (»Сон«)

Гнів на тих, хто «отечество» (тепер «советську родину») так любить, так за ним бідкує, та так з його, сердешного, кров, як воду точить!« і на тих, що мовчать собі й кажуть: «може так і треба», не покидає Шевченка в цьому «Сні». Можна сказати, що в сні він черпає нові сили для протесту і тієї, ще нездійсненої, кари, коли, «вражою злою кров'ю волю окропіте!»

І сон приверзеться, ніби край могили
Пасу я ягнята, а я ще малий. («Буває в неволі»)

Знов сон про минуле України і героїчного козака батька і синів, що «в добрий час і полягли отут укупі...»

Так само сниться, вже перед самим кінцем, Шевченкові і персональне щастя, яке так і не здійснилося:

Присняться діточки мені,
Веселая присниться мати,
Давне-колишній та ясний
Присниться сон мені... і ти!... (»Л«)

Другою дуже корисною й необхідною вправою є т. зв. медитація, себто гостра концентрація думки на одному. Це виразно підкреслюють отці церкви, подаючи наставлення до молитви. Сковорода остерігає своїх учнів, аби їх думки не метушилися в різних напрямках, як птиці у великих клітках. Утримати всю увагу, зосередити всі думки на одній темі, це є одна з передумов імагінації, себто бачення образів чи то з давно минулого, чи то з будучого.

Шевченко мав цю здібність і то розвинену у високій мірі. Це помітно, як у його малярських творах, так і в писаннях. Як маляр, він умів зосередити свою увагу чи то на портреті, чи то на пейзажі, що його твори «говорять», дають відчуття своєї внутрішньої якості, відкривають свою душу. Згадаймо лише його пейзаж «Церква в Суботіві», або портрет княгині Кекуатової чи кн. Репніна. Його твори не лише майстерно намальовані, але й глибоко продумані, себто є плодом медитації.

Те саме бачимо в його писаннях, а особливо в уступах до більших поем.

Медитація є особливо цінна, коли людина в повнім душевнім спокої міркує про «бренність» і переходовість усього в житті, порівнює розквіт і в'янення квітки, схід сонця та схід місяця й міркує над відповідними почуттями, які в ній викликають ці образи-символи. Здебільшого схід сонця викликає радісне почуття відпущення життя, але схід місяця (неповний і ясний місяць) меланхолійне почуття смерті, забуття, суму.

В творах Шевченка передача цих відчущань майстерно виявлена в багатьох його творах, які починаються з уступу-медитації. І природно переходять в імагінацію, себто відтворення образів давнього минулого, яке поет бачить своїм духовим оком, як сучасне.

Вже в однім з перших творів Шевченка, цілком просякненим духом романтизму, в «Причинні», бачимо в описі природи зловісні елементи, що вводять читача в трагічну баладу:

Рече та стогне Дніпр широкий,
Сердитий вітер завіва...

...
І блідий місяць на ту пору
Із хмари де-де виглядав, —
Неначе човен в синім морю,
То виринав, то потопає.
Ще треті півні не співали,
Ніхто віде не гомонів,
Сичі в гаю перекликались,
Та ясен раз-у-раз скрипів.

Тут бачимо медитацію, сполучену з символікою. Опис природи (Шевченко ж малює), який наводить поета на думку про людські переживання і як у народніх піснях дає, так би мовити, вступ до теми, вступ, який подає настрій змісту балади.

Багато поем і більших творів Шевченка починаються або з таких символічних образів, як у народніх піснях, або з медитацій свідомо чи з інтуїції переведених згідно з усіма вимогами духових вправ.

Міркування над скороминучістю і нетривалістю явищ цього видимого світу: порівняння зі сходом і заходом сонця, зі сходом місяця, розквітом і в'яненням — вводять людину в духовий настрій, дають відчуття себе не лише матеріальним тілом, але й духово-душевною істотою. Так само Шевченко (знов же це відповідає духовому самовдосконаленню) почуває себе вільним від усього, що знаходить признание в людей, у загалу:

Коли хочеш грошей,
Та ще й слави, того дива,
Співай про «Матрьошу»,
Про «Парашу, радість нашу»,
Султан, паркет, шпори —
От де слава! А то співа:
«Грає синє море»...
Вибачайте! Кричить собі!
Я слухать не буду...

(«Гайдамаки»)

І це відокремлення себе від юрби, від тих, що мовчать собі,

Витріщивши очі,
Як ягнята: »Нехай!«, — каже, —
»Може, так і треба!« (»Сон«)

і замкнення себе зі своїми думками у своїй хаті: »Один собі у моїй хатині заспіваю, заридаю, як мала дитина« — теж є важливою передумовою духового самовдосконалення. Цього вчить і Сковорода (»коли розбурхаються пристрасті... зайди до себе в хату«, себто у свій внутрішній світ) і сучасні нам філософи спіритуалісти й давні отці церкви, і самітники.

Вже вступ до »Івана Підкови« є виразна медитація про минуле і сучасне:

Було колись — в Україні
Ревіли гармати;
Було колись — Запорожці
Вміли панувати!
Панували, добували
І славу, і волю, —
Минулося: осталися
Могили по полю!
...
... А внук косу несе в росу...

Ця медитація викликає виразну імагінацію — яскравий образ козацького морського походу. Не важливо чи Іван Підкова ходив морем на турків, чи ні. Це справа істориків. А Шевченко дає картину, яку бачить духовним оком і передає душевний настрій як козаків, так і їх отамана.

Вступ до »Гайдамаків« є медитація проведена, так би мовити, за всіма приписами духовних наук:

Все йде, все минає — і краю немає...
Куди ж воно ділось, відкіля взялось?
І дурень, і мудрий нічого не знає.
Живе... умірає... Одно зацвіло,
А друге зав'яло, навіки зав'яло,
І листя пожовкле вітри рознесли.
А сонечко встане, як перше вставало;
І зорі червоні, як перше плили,
Попливуть і потім; і ти, білолиций,
По синьому небу вийдеш погулять...

Це заглиблення думок у медитацію про ріст, розквіт, схід сонця і його захід, занепад, схід місяця — дає змогу думкам складатися

в духові образи, лінії і фігури, як це показує Р. Штейнер у своїй книзі — «Як досягти пізнання наших світів». Це дає також змогу проникати в душі, почуття, імпульси людей живих чи давно вмерлих. І дійсно медитація приводить Шевченка до видіння:

Отак, сидять кінець стола,
Міркую, гадаю...
А тим часом
Пишними рядами
Виступають отамани,
Сотники з панами,
І гетьмани, — всі в золоті.
У мою хатину
Прийшли, сіли коло мене,
І про Україну
Розмовляють, розказують...
Гайдамаки встали,
Помолились, одяглися,
Кругом мене стали.

І далі йдуть потрясаючі образи — яскраві, повні життя і може не історичної, але імагінативної правди.

Серед наших сучасних письменників, у Ю. Липи, ми бачимо щось подібне в той час, коли він писав свої «Козаки в Московії». До нього теж приходять герої його роману й автори, яких він вивчав:

Пан Адам Олеарій, його милость Флетчер
До мене йдуть щодня, сидять при столі вечір;
Приходить з актами пан Писар Генеральний,
Кліментій вірші чтець; о броні пальній
Оповідать нам Григорій пан Трембецький,
Пан Герберштейн — з латинська, Бернгард — по-німецьки.

І в нього теж знаходимо ряд вскравих картин з минулої епохи. Сильна медитація є в початку «До Основ'яненка»:

Б'ють пороги; місяць сходить,
Як і перше сходив...
Нема Січи, пропав і той,
Хто всім верховодив.

Тут бачимо той виразний настрій минулості, смерті, який викликає схід місяця. І ця безнадійність і сум («Не вернеться...»)

просякають весь вірш і вириваються благання: «Утни, батьку, щоб нехотя на весь світ почули, що діялось в Україні».

Майже весь вірш «Чигирин» є дуже цікавою медитацією, в якій поет, певно завдяки інтуїції, проводить, знову ж таки, високе міркування про кров. Схема цієї медитації в сучаснім оформленні є така: порівняння чистого, безпристрасного пурпурового соку троянди з людською кров'ю й уявленням, як забруднена пристрас-тями кров людини стає чистою і зв'язана лише з космосом, сонцем. Так само і сльози стають не ознакою безсилля, а живучою водою, що кличе до героїства і перемоги:

Я посію мої сльози,
Мої щирі сльози.
Може, зійдуть і виростуть
Ножі обоюдні,
Гозпанахають погане,
Гниле серце, трудне,
І вицідять сукровату,
І наллють живої
Козацької тії крові,
Чистої, святої.

Вступ до «Невольника» є медитацією про людську долю:

Той блукає за морями,
Світ перехожає,
Долі, доленьки шукає, —
Немає, немає,
Мов умерла! А той рветься
З усієї сили
За долею ... от-от догнав,
І — бебех в могилу!

Подібним міркуванням учив своїх учнів і Сковорода в розмові про людське щастя.

В своїм глибоко фолософським і містеріяльним «Посланії», Шевченко теж подає на початку роздумування над переходовістю всього:

І світає, і смеркає,
День божий минає,
І знову люд потомлений,
І все спочиває.

Цікаво також звернути увагу на мотта, які бере Шевченко з святого письма для своїх поем, як напр.: «Дух правди, котрого світ

не може прийняти, бо не бачить його, ані знає його» (Іоан, гл. XIV, ст. 17.) до поеми «Сон», або «Ти віддав нас на погорду сусідам нашим і на посміховисько тим, що кругом нас. Зробив нас поговоркою між народами, щоб люди хитали головами». (Псалом XIII, ст. 14-15.) — «Великий Льох»; або «Хто дасть голові моїй воду, і очам моїм джерело сліз, щоб я день і ніч плакав за тих, що їх побито». (Іеремія, гл. IX, ст. 1.) — «Кавказ». Так само до «Посланія» дуже влучне мотто, яке дає відразу зрозуміти зміст цього шедевра «обличительства»: «Якщо хто каже, що люблю, мовляв, Бога, а брата свого ненавидить, то це брехня». (Собор. посланіє апостола Іоанна, гл. IV, ст. 20.), чи знову: «Хай же смерть на них спаде, і хай живими до пекла попадуть, бо ж гріхи в житлах їх, посеред них». (Псал. IV, ст. 16). — «Відьма», де описується тяжка смерть розпусного пана і прощення, яке дає йому скривджена ним жінка. Так само вступне мотто до «Неофітів»: «Ось що каже Господь: допильновуйте суду й чиніть справедливість, спасення бо моє недалеко, і милість відслониться». (Ісаїя, гл. LVI, ст. 1.) Варто лише пригадати кінець цієї потрясаючої поеми, щоб зрозуміти всю продуктивність у виборі цього мотта:

... І помолилась в перший раз
За нас Розп'ятому.

І спас
Тебе розп'ятий Син Марії,
І ти слова його живії
В живу душу прийняла...

Це коли замучених християн і її сина виволікли з Колізею («а над чорним Колізеєм, ніби із-за диму, пливе місяць круглолиций...») і вкинули в Тібр. Перші християни безстрашно йшли на муки, бо дійсно знали, що «приблизилося спасення моє». Це, видно, знав і Шевченко.

Я навів зразки тих мотто, що брав Шевченко для своїх поем, щоб підкреслити цю його здібність до медитацій. Св. Євагрій, монах, виразно рекомендує читання Божественних писань на шляху до духового розвитку. Медитація над уривками зі святого Письма або отців церкви виразно рекомендується як духовними, так і лаячними філософами — спіритуалістами від IV-го і до XX-го віку.

І Шевченко, як бачимо, і в цій формі медитацій, свідомо чи «з Божої милости», досягнув великого удосконалення. Досить до цього ще згадати цілу низку його переспівів чи «подрежених» псалмам, які безсумнівно були темами його глибоких роздумувань чи медитацій. Видно, що не лише в дитинстві в бур'яні Шевченко списував Сковороду або «Три царі со дари», але й пізніше, а особливо в неволі, в солдатчині (1847 р.), коли він мав до читання лише

Біблію, поет углиблювся в святе письмо. Чи він мав нагоду ознайомитися з «Добротолубієм» Величковського, чи інтуїтивно і магінативно бачив напади демона суму («Біс унінія чи полуденний демон»), не знати, але його опис цього стану в поемі «Чернець» цілком відповідає даним про душевний неспокій, викликаний цим «ворогом».

«Отлучися од всякого брата безчинно ходяща» (2. Сол. 3.); або ось опис св. Касьяна, цього «демона унії»: «... порождає ужасаніє од места, отвращеніє од келії, презреніє ко братіє, як не духовних, самого одбиває від діла, заставляє жалуватися, що, проживши стільки часу нічого, не преуспів і не стяжав плода духовного, що лишається в цим домі попусту, коли міг би управляти другими і многим приносить користь...» «Дух унінія нас розлінує, від діла одбиває і празности навчає». Євагрій, монах, підкреслює, що цей демон «унінія» нападає переважно від 10-ї до 2-ї години і тому зветься «полуденний демон». Порівняймо з цими описами Паліяченця:

В довгій рясі по келії
Старий чернець ходить.
Іде чернець у Вишгород
На Київ дивитись,
Та посидить на пригорі,
Та хоч пожуритись.
Іде чернець Дзвонковою
У яр воду пити,
Та згадує, як то тяжко
Було в світі жити!

(Не знаходить, як кажуть, собі місця: «отлучився... безчинно ходяща», «отвращеніє од келії».)

Іде чернець у келію
Між стіни німії,
Та згадує літа свої,
Літа молодії.

або далі:

... Читать писаніє покинув.
Ходив по келії, ходив,
А потім сів і зажурился:
»Для чого я на світ родився?
Свою Україну любив?«

(Жалується, що «проживши стільки часу нічого не преуспів»).

Не можна не згадати ще одного — передсмертного вірша Шевченка, в яким він передбачає свою передчасну смерть. Передчуття

власної смерти чи когось із близьких є одна з ознак високорозвиненої духовости. Згадаймо Сковороду, який незадовго перед своєю смертю сам викопав собі могилу. В своїм зверненні до музи Шевченко виразно показує, що йому приспів час:

... Та заходиться рештувать
Вози в далекую дорогу?
На той світ, друже мій, до Бога
Почимчикуєм спочивать...

Вірш цей писаний десь 14 лютого, а помер поет 26 лютого (10 березня), себто за яких пару тижнів до смерти. Це є нормальний час, коли духово розвинена людина має подібні передчуття. Помило того, що в цім вірші Шевченко подає класичні образи того світу (Харон, Парка-Прялка, Лета бездонна й каламутна, флегетон, Стикс) ми натрапляємо на те, що в духових науках зветься «побудовання хати», яке відбуває душа людини після очищення у чистилищі.

То над самим Флегетоном,
Або над Стиксом, у раю,
Неначе над Дніпром широким,
В гаю, предвічному гаю,
Поставлю хаточку, садочок
Кругом хатини насаджу...

Це наводить на думку, що Шевченко, крім своєї християнської ерудиції, мав знання із теософської філософії. Це і не дивно, бо Кирило-Методіївські братчики були всі дуже високо духово розвинені й, очевидно, теж знали те, про що «ми давно забули».

Отже, приймаючи на увагу лише ті твори Шевченка, які знаходимо у «Кобзарі», можна з них вивести ряд ознак «езотеричности» цього нашого найбільшого поета. В образах-символах ми бачимо його вміння мислити образами і глибоке розуміння того, що в науці звуть криптографією або гієрогліфікою. В його «Снах» ми помічаємо безперервність свідомости в сні; в його вступах до поем чи менших творів і в умінні подати, як мотто, надзвичайно влучні й досконало продумані цитати зі святого Письма, видно його надзвичайну здібність до медитації і, як наслідок цього, живі й природні імагінації. Нарешті, останній вірш з передбаченням «далекої дороги через Лету бездонну на той світ до Бога», — все це є ознаки високої «посвячености», дуже розвиненої і вправної духовости у того, хто

... багато знав
Того, що ми давно забули.

КУПУЙТЕ!

ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ!

ЧИТАЙТЕ!

суспільно-політичний і науково-літературний місячник

«ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ»

видання «Української Видавничої Спілки» в Лондоні Журнал «Визвольний Шлях», редагований колегією в складі Г. Драбата (відповідальний редактор), проф. П. Олійниченка, мтр. Р. Борковського, І. Ратушного, В. Василенка, — на 112-ти сторінках великого книжкового формату, друкує матеріали українського визвольного-революційного підпілля, статті на ідеологічно-програмові, суспільно-психологічні, міжнародні, внутрішньо-українські та інші теми проблемного характеру; містить найновіші праці українських науковців (праці Української Вільної Академії Наук у Німеччині), літературно-мистецькі твори, критики й бібліографію.

ХТО ЧИТАЄ ЖУРНАЛ «ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ», ТОЙ ЗДОБУВАЄ ІНФОРМАЦІЮ, ЗНАННЯ Й ПОШИРЮЄ СВІЙ СВІТОГЛЯД.

КОЖНИЙ УКРАЇНЕЦЬ ПОВИНЕН ЧИТАТИ ЦЕЙ ЖУРНАЛ!

В справі передплати, кольпортажу і в інших справах звертатися на адресу:

**Ukrainian Publishers Ltd.,
237, Liverpool Road, London, N. 1.**